

Målen målat med munnen av Karl Rundberg 1950

En berättelse av och om ungen i Målen

av

Linnéa Öfverberg

2014

En berättelse av och om ungen i Målen

Här kommer en berättelse om hur det var att leva och växa upp på en liten bondgård på 1940-1950 talet.

Målen var en arrendegård, som ägdes av Domänverket. Gården var på 30 tunnland. Så små jordbruk finns ju knappast idag då allt handlar om stordrift. Vet ej vad arrendet kostade. Det pratades inte ekonomi i hemmet, inte när barnöron hörde på i alla fall. Valter gjorde inga dagsverken.

Boningshuset var helt omodernt. Rinnande vatten och slask fanns visserligen samt vedspis med en varmvattenbehållare av koppar på sidan. I köket fanns en bakugn, men den användes inte och revs på 1940-talet. Bakugnen i vedspisen användes istället. Köket var ganska litet, men salen, som vardagsrummet kallades, var stor med en öppen spis. På vintern var det kallt där, så den naturliga samlingsplatsen var köket. I salen var vi bara om det var fest eller högtider. Kyl och frys fanns inte på den tiden, utan maten förvarades i jordkällaren. På vintern tog vi upp is och lade i en isdös. Isen användes i jordkällaren för att hålla mjölk, grädde mm kall.

På övervåningen fanns tre sovrum. I ett av rummen fanns ingen värmekälla. De andra rummen hade kammin er att elda i. I det rummet jag sov fanns en gammal plåtkamin. Den eldade vi i så att den var röd, men på morgonen var det iskallt i alla fall.

När vi skulle bada eldades brygghuset upp. Jo visst var det kallt på vintern, men vi eldade i bykgrytan och fick varmvatten och värme. Vi badade i en stor zinkgryta. Men, det var inte särskilt ofta. På sommaren fick man hålla sig ren genom att bada och tvätta sig i sjön.

Brygghuset användes också för tvätt och bykning. Tre till fyra gånger per år bykte vi tvätten och sköljde den i sjön. Övervåningen användes som torkvind. Det är många husmödrar som sagt att tvättmaskinen är det största som hänt för att underlätta kvinnornas arbete. Det kan jag hålla med om. För att tvätta och byka var ett riktigt slitgöra.

Naturligtvis hade vi utedass.

1955 stod ett nytt boningshus färdigt med moderna faciliteter. Det var fantastiskt. Vi hade ingen tvättmaskin i tvättstugan i nya huset, men en vridmaskin. Man vred ur vattnet och därmed torkade tvätten fortare. Pannan var vedeldad.

Fyra rum, kök, matrum och badrum.

Gårdens ägor låg i närheten. I alla fall inte längre bort än en halvkilometer. Det var små jordplättar. Jorden var ler och sandjord, men också gammal sjöbotten, som inte var särskilt bördig.

I ladugården fanns plats för sju kor, en tjur och tre hästar. Dessutom fanns svinstia med tre-fyra grisar, några kalvkättar och höns hus. På sommaren kunde grisarna flytta till en stia utomhus. Den låg vid sidan om ladugården. Det var populärt för grisarna att gå där och böka i leran. På våren släpptes ju även korna ut. Då var de glada. Idag är ju utsläpp av korna en folkfest.

Mjölknigen av korna skedde till att börja med för hand och det var ett kvinnogöra. Valter mjölkade aldrig en ko. Ella skötte mjölknigen och tog hand om mjölken. Hon separerade, kärnade smör och sålde. Så småningom i början på 1950-talet fick vi mjölkmaskin, som naturligtvis underlättade mjölknigen. Mjölken kylades med is i källaren. I karet fick 2 mjölksåar plats. Isdösen var vid sjöstranden bakom körvandringen. Mjölkkrukorna drogs ned till mjölkpallen vid Rumma-vägen. Där hämtades mjölkkrukorna av mjölkbilen. Jag tror både mejeriet och slakteriet låg i Valdemarsvik. Ella och jag skötte maskinmjölkningen. Jag mjölkade t.o.m. innan jag gick till skolan när jag var 12-13 år.

Göran, jag och min mamma

Jag gick i Dagsbergs skola till och med årskurs 6, och 7:e i Fredriksberg i Hannäs. Jag fick skolskjuts. Min mormor kämpade för att Göran och jag skulle få det. Skolstyrelsen med prästen Östberg som ordförande tyckte vi kunde gå. Jag gick sex dagar i veckan. På lördagen halv skoldag. Mina närmaste jämnåriga fanns i Lagmansudde. En familj där hade fem pojkar och en var jämn gammal med mig.

Lasse och Valter harvar

På våren var det vårbruk. Åkrar som inte plöjdes på hösten skulle plöjas. Det skedde med handplog som drogs av två hästar. Det var ett tungt arbete. Det gällde att få fina raka fåror med rätt djup och bredd. Valter och Lasse delade på det här jobbet. Sedan skulle åkern harvas, sås och välts. Grödorna var vete, råg, havre och vall. Efter vårsådden var det bara att hoppas att vår Herre såg till att det blev lagom med sol och regn så att det växte på åkrarna.

På sommaren innan höskörden var det dags att hämta hem ved, för att fylla på vedförrådet inför vintern. Vi fick ta ved på Domänverkets ägor, vindfällor och skog som blivit över vid skogsavverkning. Avverkningen skedde med handsåg och yxa. Motorsåg fanns inte. Vedbacken låg på gaveln av ladugården mot trädgården. Där kapades veden och högs för hand. Oj vad jag har huggit mycket ved. Idag äger vi en vedklyv, som vi använder vid sommarstugan. Det är som ljuv musik att klyva ved i dag.

När vi kom in i juli månad var det dags för slåttern. Vi slog vallen med slåttermaskin som drogs av två hästar. Slåttermaskinen var ett fullständigt livsfarligt redskap. Man satt helt öppet med en klinga som gick med hög hastighet fram och tillbaka alldeles nedanför. Lyckligtvis hände det aldrig någon allvarligare incident.

När gräset var slaget skulle det hässjas. Då användes en släpräfsa för att samla ihop det slagna gräset i högar eller strängar. Sedan hässjades det nyslagna gräset och fick torka några veckor. Ett annat alternativ var om vädret var stabilt att låta gräset torka på åkern, vända det och sedan med en hästräfsa dra ihop det i strängar och volma höet på störrar.

Hölass på Rumma-vägen

Ella vid ladugården med körbroar

När höet var torrt kördes det in på höladan. I Målen fanns körbroar. När vi skulle upp på logen körde vi upp med häst och vagn i ena ändan och ut genom den andra. Tänk om hästarna blivit skrämde! Men, de var lugna och tålmodiga och åt på sin hötapp medan vi lastade av.

Fräken slogs på Lilla Målgölen. Göran ramlade av flotten en gång och var nära att drunkna. Valter fick tag i honom och drog upp honom.

När augusti – september kom var det dags att skörda vete, råg och havre. Då kom självbindaren fram. Ett sofistikerat redskap. Även här en klinga som skar av sädesstråna. En roterande vinge petade ner stråna på en duk, som gick in i maskinen och i andra änden kom det ut en nek. Nekarna fick sedan torka genom att ställa dem runt en stör. Överst hängde man ett par nekar som skydd mot regn.

När säden var torr kördes den in i ladan tills det var dags för tröskning. Vi hade ett eget tröskverk som drogs med en eldriven motor. Vi hade el under min uppväxt. Det tog ett par dagar att tröska och då fick det komma in lite extrafolk och hjälpa till. Vete, råg och vete användes dels för eget bruk, men såldes också. Enligt Lasse hade tidigare tröskverk och råoljemotor samt tillhörande rep delats med Röhäll, och även användes av flera. Bakom ladugården finns lagrings-stenen från tröskvandringen kvar. Drevet till tröskvandringen hittades i början av 2000-talet i bottensedimentet när inloppet från Lilla Målgölen grävdes ur.

När det var dags att mala åkte vi till kvarnen och fick mjöl till husbehov. Kvarnen låg strax före Grevsäter. Mjölaren hette Sven Hydén.

När tröskning, höstplöjning och höstsådd var avklarad gick livet in i ett lugnare skede. Gärdesgårdar skulle ses över och lagas och redskapen skulle servas och ställas in för vintern. I december skulle julgrisen slaktas. Allt togs tillvara. Ella lagade korv, sylta, palt leverpastej mm.

I bodlängan i första rummet förvarades redskap. I mittre rummet förvarades mjöl. I bortre närmast källaren fanns separator och smörkärna.

För att dryga ut inkomsterna körde Valter i skogen på vintern. När jag blev äldre och slutat skolan körde jag också. Vi körde timmer och massaved från Domänverkets skogsavverkningar. Naturligtvis med våra hästar.

Jag jobbade också vår och höst på Domänverkets plantskola vid Aronsborg. Mycket av den skog som växer runt Målen och Åsen och trakten runt omkring har jag också varit med och planterat.

När jag var 18 år vill jag ut i livet. Valter och Ella sade då upp sitt arrende, då de insåg att de inte skulle klara gården utan mig. De började bli till åren och Ella var sjuklig. De köpte ett hus och flyttade till Mosshult. Året var 1959 och epoken Målen var slut.

När jag ser tillbaka på livet i Målen så hade vi ju det ganska bra även om det var slitsamt med tungt arbete och jag fick utan tvekan arbeta mer än mina jämnåriga. Det här var ju också på efterkrigstiden. Det var ransonering, men vi hade ju alltid mat för dagen med det som gården gav. Vi fiskade också och plockade mycket bär på sommaren. Svårast var det för kaffedrickarna, då det var brist på kaffe. Jag minns att Ella rostade råg som hon kokade kaffe på. Förmodligen smakade det inget vidare gott. Jag minns också att vi fick sätta upp svarta skyddsgardiner för fönstren på kvällarna när det blev mörkt ute.

Vi hittade också en fallskärm på ägorna, under brinnande krig när tyskarna härjade i grannländerna. Men vart fallskärmsjägaren tog vägen vet jag inte. Fallskärmen hittades på åkern nedanför huset, Långmossen efter Lilla Målgölen upp mot Svartgölen, där det är granskog nu. Jag vet inte vad det var för nationalitet eller om det anmäldes någonstans.

Vattenkällan nedanför Åsen vid gamla Falerums-vägen försörjde både Åsen och Målen. Vattnet pumpades upp till den gjutna tanken på skullen i Åsens ladugård. Därifrån var självtryck. Vattenpumpen drevs med en Chevrolet bensinmotor. Under kriget hamstrade Ingritz bensin till motorn. Han grävde ner faten bredvid källan. Faten rostade sönder, bensin rann ner i källan, och vi fick dricka vatten som luktade och smakade bensin under en lång tid. En ny vattenkälla som försörjer alla hushållen borrades till 78 meters djup ovanför ladugården 1957.

El installerades 1941 i husen på Grävsätters kronopark. Telefon installerades på Åsen 1917, och fanns i Målen 1936. Åsen och Målen hade samma telefonnummer, men olika signal. Malin från Skogslund var på besök i Målen när kronojägare Per Ingritz ringde ner för att få tala med Malin. Då svarade Malin

– Nä, jag kan inte prata i en pratare, för jag har aldrig pratat i en pratare förut.

Det här är en berättelse av och om ungen i Målen. Hur det gick för henne sedan är en annan historia.

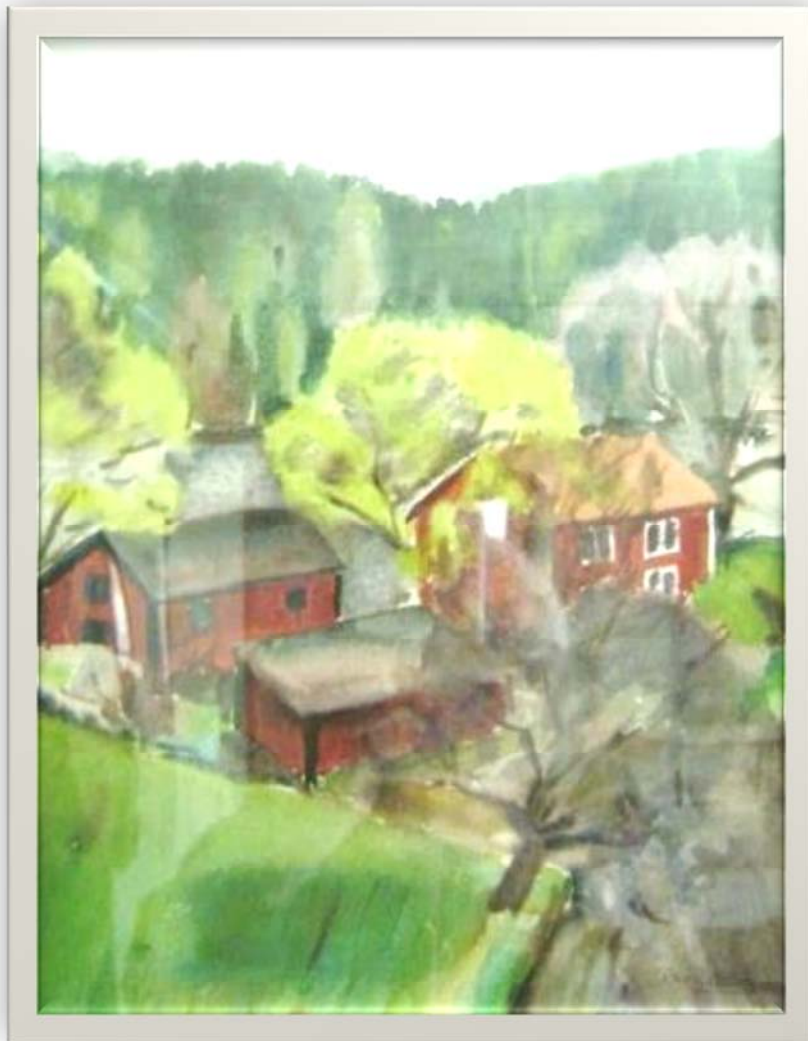
Linnéa Öfverberg

Släktskap:

Ella, min mormor, blev änka när min mamma Viola var 12 år och Lasse 9 år. Hon gifte om sig med Valter Rundberg och flyttade till honom i Målen. De fick sonen Göran som föddes 1937. Han dog endast 60 år gammal. Viola är ju min mamma. Hon fick mig innan hon ens fyllt 17 år. Då var det ju inte så enkelt att vara ensamstående som det är idag. Därför växte jag upp med mormor och Valter och Göran.

Viola fick ta tjänst som piga över vintrarna så snart hon var i arbetsför ålder. Varje år till första maj fick hon komma hem och arbeta i hemmet och lantbruket. Första tjänsten var hos Sterns i Norrköping, dit hon reste med tåg.

Valter Rundberg, född 1897, arrendator i Målen 1923-1959
Ella Rundberg, född Svärd 1898, gift först Öfverberg
Viola Jansson, född Öfverberg 1924, dotter till Ella
Lars Eric Öfverberg, född 1927, son till Ella
Göran Rundberg, född 1937, son till Ella och Valter Rundberg
Linnea Öfverberg, född 1941, dotter till Viola

Akvarell målad på 1950-talet av en släkting till Karin Alstermark (Ingritz)

ARRENDEKONTRAKT

Till *Valter Rundberg* upplåtes under förbehåll av *öfverjägmästarens* godkännande härmed på arrende från den *14 mars 1923* till den *14 mars 1926*

arrendelotten Målen

å *Grefsäters kronopark* inom *Hannäs* socken och *Norra Tjusts* härad av *Kalmar* län.

Arrendet omfattar ägofigurerna *1-11, 15-26 och 28-29* å en af *Olof Peterson* år *1890* upprättad karta öfver inägorna till *Målen* eller *15,71* hektar åker.

1 arrendet ingår äfven sjöslåttern i *Lilla Målgölen*.

jämte följande kronans åbyggnader: *boningshus, magasin, visthusbod, ladugård med körhus, svinhus, källare samt vedbod med hemlighus.*

åligger brukaren att dels senast den *1 november* varje år kontant betala *Fyrahundraåttiofem (485)* kronor - öre,

dels, efter tillsägelse och anvisning av vederbörande skogsförvaltning, själv eller genom av skogsförvaltningen godkända arbetare, på egen kost med egna redskap samt med egna dragare för *Grefsäters kronopark* utföra skogsarbete under *30* dagar, därav *10* dagar under sommarhalvåret och *20* under vinterhalvåret, och skogskörslor med enbet under *90* dagar, därav *20* dagar under sommarhalvåret och *70* dagar under vinterhalvåret, eller också arbete till motsvarande värde.

Arrendekontrakt för arrendelotten *Målen*.

Med förestående kontrakt, därav jag förbehåller mig en styrkt avskrift, förklarar jag mig nöjd och förbinder mig att detsamma till alla delar efterkomma.

Målen den 3 januari 1923

Valter Rundberg

Bevittnas:

Gösta Rusta

Per O:son Ingritz

Förestående kontrakt godkännes

n:o 956/22. Linköping i Östra distriktets

öfverjägmästarexpedition den 15/1 1923

Bestyrkes i tjänsten

B. Elof Andersson

Bestyrkes å tjänstens vägnar:

Gustaf Halldin